

Nina SPICIJARIĆ PAŠKVAN

Dalmatski (veljotski) i mletački utjecaji u govorima otoka Krka

Dr. sc. Nina SPICIJARIĆ PAŠKVAN
viši asistent
Zavod za povijesne i društvene znanosti
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci
Gjуре Ružićа 5, Rijeka
nspicijaric@hazu.hr

UDK 811.163.42'282(497.5 Krk):811.135.8
Izvorni znanstveni članak

Tijekom prošlosti na otoku Krku obitavali su brojni narodi (Liburni, Japodi, Rimljani, Hrvati, Mlečani itd.) koji su govorili različitim jezicima (latinskim, hrvatskim, mletačkim itd.), a svaki je od njih ostavio svoj trag na kulturološkom, jezičnom ili etnološkom planu. Danas je na otoku Krku, kao i u ostalom dijelu Hrvatske, službeni jezik hrvatski, a u obiteljima se govore razne inačice čakavskoga ikavsko-ekavskoga narječja, govorni jezik blizak riječkom urbanom idiomu, dok je u još nekoliko kućanstava grada Krka prisutna i varijanta krčkoga mletačkog govora. Cilj je ovoga rada, prije svega, razjasniti pojmove dalmatski (i veljotski) i mletački jezik, a zatim i na konkretnim primjerima pokazati njihov utjecaj vidljiv u pojedinim leksemima (primjer ognjišta) u govorima otoka Krka.

Ključne riječi: mletački, dalmatski, veljotski, romanizmi, ognjište.

1. Uvod

Otok Krk naseljen je još u prapovijesno doba. Prema arheološkim nalazima na različitim lokalitetima na otoku vidljivo je da su na njemu obitavali Liburni,

a od 9. do 480. godine otokom su vladali Rimljani.¹ Kada su u 7. stoljeću, tijekom velikih migracija, na otok došli Slaveni, rimska se populacija djelomično asimilirala, a dio se povukao unutar zidina grada Krka. Nakon dolaska Slavena na otok i dodira s Romanima, u gradu Krku razvija se jedna varijanta dalmatskoga jezika, tzv. veljotski. Postupno su Slaveni s romanskim stanovništvom uspostavili suživot, što je dovelo do jezičnih i kulturoloških dodira dviju civilizacija. Tijekom 9., 10. i 11. stoljeća Venecija postaje sve jača pomorska sila i počinje podvrgavati pod svoju vlast niz dalmatinskih gradova i otoka zbog čega se duž jadranske obale počinje širiti mletački govor.

U današnjim je govorima otoka Krka prisutan razmjerno velik broj romanskih posuđenica. Pritom se može raditi o starijem sloju romanizama, tj. o prežicima iz balkanskolatinskoga² i dalmatskoga³ ili o novijem sloju koji podrazumijeva posuđenice iz mletačkoga⁴, tršćanskoga⁵ ili talijanskog standardnog jezika.

U nastavku će se rada dati teorijski okviri za dalmatske jezike (posebno veljotski) i za mletački jezik. Zatim će na primjeru ognjišta biti navedeni konkretni leksemi u govorima otoka Krka dobiveni terenskim ispitivanjem izvornih govornika (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Punat, Baška, Draga Bašćanska, Dubašnica, Šotovento, Kornić, Sveti Vid Miholjice, Njivice), među kojima se nalazi određen broj romanizama. Na kraju će se romanske posuđenice etimološki i leksikološki obraditi.

2. Dalmatski (veljotski)

Na latinskom su dijelu Balkana postojala dva romanska jezična tipa - obalni tip iz kojega su se razvili dalmatski jezici i kontinentalni tip iz kojega

1 BOLONIĆ – ŽIC-ROKOV 2002, 20.

2 Pod pojmom balkanski latinski misli se na varijante vularnolatinskoga koje su se govorile na latinskom dijelu Balkana. Kasnije su se iz toga latinskog na obali razvili dalmatski jezici, a na kontinentu prarumunjski.

3 Drugi naziv za dalmatski je dalmatoromanski (usp. MULJAČIĆ 2000, 13-15).

4 Pod pojmom mletački u ovom se radu podrazumijevaju gradski mletački (Venecija), dalmatinski mletački (mletački koji se govori u Dalmaciji), julijski mletački (mletački govori u Furlaniji-Veneciji Juliji, Istri, Kvarneru) – ovjereni u talijanskim dijalekatskim rječnicima te krčki mletački (mletački grada Krka) – zabilježen terenskim ispitivanjem.

5 Tršćanski je dijalekt venetskoga jezika.

se razvio prarumunjski.⁶ Dalmatski je zapravo zajednički naziv za autohtone romanske govore koji su se u srednjem vijeku iz vulgarnolatinskoga razvili u gradovima duž jadranske obale. Zbog višestoljetnih kontakata s drugim jezicima nestajali su jedan za drugim, a posljednji je nestao dalmatski jezik grada Krka (veljotski) u 19. stoljeću.⁷

Muljačić je dalmatoromanske govore podijelio na *sjevernodalmatske* (drugi naziv *jadertinski*) koji su se govorili u šest gradova bizantskoga temata Donje Dalmacije (Krk/Curicum, Osor/Absarus, Rab/Arba, Zadar/Iader(a), Trogir/Tragurium, Split/Spalatum), i na *raguzejski*, jezik koji se govorio u najsjevernijem gradu Gornje Dalmacije (Dubrovnik/Ragusium). Ne precizirajući je li riječ o trećem dalmatoromanskom jeziku ili o dijalektu već postojećeg dalmatoromanskoga jezika, za ostale gradove Gornje Dalmacije (Kotor/Catarum, Budva/But(h)ua, Bar/Antibarium, Ulcinj/Olcinium, Lješ/Lissus, Skadar/Scutari i Drivast/Drivast(i)um), Muljačić predlaže naziv *labeatski* (prema latinskom imenu za Skadarsko jezero – *lacus Labeaticus*).⁸ Danas je poznato da je vokalizam *jadertinskoga* i *labeatskoga* uvelike različit od *raguzejskog*. Razlog tomu, osim u unutrašnjim strukturalnim razlozima, leži i u različitoj kronologiji djelovanja mletačkoga i hrvatskoga, crnogorskog, albanskog adstrata na dalmatski. Naime, Dubrovnik je pod vlast Mletačke Republike došao ranije (1205. – 1358.) pa je i utjecaj mletačkoga jezika bio raniji nego u Krku (1480.) i Kotoru (1420. – moguće je da je tada lokalni dalmatski u Kotoru već nestao). S druge strane, za razliku od grada Krka, u Dubrovniku se zbog kasne kroatizacije nije mogao razviti dalmatski dijalekt nastao na temelju govora bilingvalnih Hrvata (kojima je latinski bio naučeni jezik).⁹

Zbog svojega nepovoljnoga sociolingvističkog položaja koji je bio proizročen jakim slavenskim i mletačkim utjecajem, dalmatski se nikada nije uspio razviti kao standardni jezik. Stoga je vrlo rano u različitim središtima duž jadranske obale tijekom 11. i 12. stoljeća nestao, a najdulje se zadržao u

.....
6 MULJAČIĆ 2000, 14.

7 MULJAČIĆ 2000, 395.

8 MULJAČIĆ 2000, 326; 2002, 435.

9 MULJAČIĆ 2000, 423,424; 2002, 435.

Dubrovniku kao jezik aristokracije do 15. stoljeća¹⁰ te u gradu Krku kao jezik siromašnih ribarskih obitelji do kraja 19. stoljeća.¹¹

Kapitalno djelo koje se bavi dalmatoromanskim jezicima *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der Apenino-balkanischen Romània* napisao je talijanski jezikoslovac iz Labina Matteo Giulio Bartoli, a bilo je objavljeno 1906. u Beču. Knjiga je prevedena na talijanski jezik 2001. godine i nosi naslov *Il dalmatico – resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romania appennino-balcanica* (prijevod Aldo Duro). Iako se ovo djelo bavi dalmatskim jezicima općenito, u nedostatku materijala za druge dalmatske jezike 80 posto rada posvećeno je veljotskom. Naime, za ostali dio Dalmacije nije pronađen nijedan cjelovit tekst na dalmatskom. Jedino su za raguzejski zabilježene četiri riječi koje je zapisao Filippo de Diversis, direktor dubrovačke gimnazije (1434. – 1440.) podrijetlom iz Toskane: *pen* (kruh), *teta* (otac), *chesa* (kuća), *fachir* (činiti). Jedini dalmatski dijalekt čiji su fonologija, morfologija, sintaksa i leksik prilično poznati, iako samo iz njegove posljednje faze (19. st.), jest veljotski. Za dalmatski izvan grada Krka dokazi se nalaze u toponimima, pomorskom i ribarskom nazivlju te arhivskim dokumentima na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku.¹²

Bartoli se za proučavanje relikata romanskoga jezika u gradu Krku služio raznim metodama i izvorima: istraživanjem dalmatskih jezičnih ostataka u hrvatskim dijalektima i u mletačkom jeziku, proučavanjem razlika u leksiku krčkih Venecijanaca i standardnoga mletačkog dijalekta, onomastikom, proučavanjem latinskih i talijanskih arhivskih dokumenata te na temelju svjedočanstava govornika veljotskoga koje su zabilježili njegovi prethodnici – Ive, Cubich, Petris itd. ili on sâm. Njegov je informant bio “posljednji govornik veljotskoga”¹³ Antun Udina Burbur (*Tuone Udaina saupranaum Burbur* koji

10 U Dubrovniku su prije kuge 1348. godine i siromašniji govorili raguzejski (MULJAČIĆ 2000, 397).

11 MULJAČIĆ 1973, 24; 2000, 16.

12 MULJAČIĆ 1973, 22; 2000, 20.

13 Povjesničar P. Strčić (1998, 237-266) smatra da Burbur nije bio posljednji govornik veljotskoga, nego ga je Bartoli odabrao zbog političkih razloga. Iz niza Bartolijevih tvrdnji u njegovu se djelu može uočiti njegovo iredentističko stajalište. I Muljačić obraća pažnju na pojedine namjerne omaške, često zbog političkih razloga (usp. MULJAČIĆ, 2006a, 2006b).

govori *veklisun*). Iako je Burbur bio – kako sam Bartoli¹⁴ kaže – “un cattivo soggetto! Egli possedeva molte di quelle cattive qualità che non si vorrebbero trovare in un informatore...” (“loš subjekt! Imao je brojne loše osobine koje nisu poželjne za informatora...”), građa koju je prikupio i danas predstavlja polazište za svakoga istraživača koji se bavi proučavanjem veljotskoga ili dalmatskim jezicima općenito. Bartolijev materijal revidirao je američki lingvist R. L. Hadlich, *The Phonological History of Vegliote*, in: *Studies in the Romance Languages and Literatures* Number 52, University of North Carolina, Chapel-Hill 1965.¹⁵

Tijekom 19. stoljeća dalmatski je bio klasificiran kao spojnica furlanskoga i istrorumunjskoga s jedne strane i rumunjskoga s druge. Bartoli ga smješta u apeninsko-balkansku Romaniju (kasnije nazvanu, prema Wartburgu, Istočna Romanija). U sklopu te Romanije dalmatski je bio dio ilirskoromanske jezične skupine zajedno s ostalim latinskim dijelom Balkana i s abručeško-apulijskom zonom Apeninskoga poluotoka s ilirskim supstratom (mesapski). S druge strane, talijanski lingvist C. Merlo pokušao je dokazati da se veljotski vokalizam i konsonantizam podudaraju s ladinskim. Bartoli smatra da dalmatski jezik ujedinjuje južni talijanski i rumunjski te ga smješta u apeninsko-balkansku Romaniju, a Merlo ga vidi kao spoj ladinskoga i rumunjskog.¹⁶

Da bi se dobila cjelovita slika o dalmatskom jeziku grada Krka, valja objasniti kako je iz latinskoga nastao veljotski. Naime, do 1075. godine otok Krk bio je dio Bizantskoga Carstva, čija je politika dopuštala slobodnu upotrebu staroslavenskoga jezika u crkvi, što je dovelo do simbioze između krčkih Latina i čakavskih Slavena. U tom je razdoblju dio Slavena koji se nastanio u gradu Krku naučio krčku inačicu latinskoga. Prema Muljačiću, zbog slavenske interpretacije pojedinih latinskih fonema (hrvatski ima dva stupnja otvorenosti fonema pa su imali poteškoća s izgovaranjem četiri romanska stupnja) prema vlastitom sustavu, krčki je latinski mogao postati veljotski. Iz toga proizlazi da su se dalmatoromanski jezici razvili iz vulgarnolatinskoga nakon hrvatske

.....
14 BARTOLI 2001, 16-19.

15 Usp. HADLICH 1998, 1-54.

16 Usp. MULJAČIĆ 2000, 17; 2000, 75, 76.

kolonizacije. U kasnijem razdoblju su govornici veljotskoga naučili hrvatski i(li) mletački, a Hrvati i Mlečani uglavnom nisu znali veljotski.¹⁷

Veljotski je bio jezik koji se do kraja 19. st. govorio u vrlo uskoj zoni otoka, točnije u gradu Krku i u njegovoj okolici gdje su njegovi građani i crkva imali svoje posjede. Dokaz tomu su veljotski relikti u toponimima na području od Punte Pelove pokraj Malinske preko Kampelja do Drage Bašćanske: Kanâjt (< velj. *Canâit* < lat. *cannetum* ‘mjesto gdje raste trstika’), Murâj (< velj. *Murâi* < lat. *moretum* ‘mjesto gdje raste murva’), Sarakâjt (< velj. *Saracâit* < lat. *ceresetum* ‘mjesto gdje rastu trešnje’). Na drugim područjima otoka nisu pronađeni veljotski toponimi.¹⁸

3. Mletački

Razdoblje između 10. i 14. st. karakterizirano je velikom trgovačkom i jezično-kulturalnom revolucijom te afirmacijom novih narodnih jezika. Ti su jezici razvili i svoj pisani oblik pa su tako počeli konkurirati klasičnim jezicima, latinskom i grčkom.

Već od 10. i 11. st. na istočnoj se jadranskoj obali kao sredstvo komunikacije širi mletački jezik kojim se služe posade na venecijanskim brodovima te vladini dužnosnici i trgovci s Apeninskog poluotoka.¹⁹ Na taj su se način u gradovima duž istočnoga Jadrana (npr. u Trstu, Istri, Rijeci, Malom Lošinj, Krku i Zadru) razvili mletački dijalekti. Riječ je o tzv. *mletačkom kolonijalnom jeziku*²⁰ koji nosi naziv kolonijalni²¹ jer nije riječ o autohtonom govoru koji se iz latinskoga razvio na ovim područjima nego je uvezen iz Venecije te je nadjačao tamošnje slavenske ili romanske autohtone jezike. U današnje se vrijeme

.....
17 MULJAČIĆ 2000, 397; 2006b, 325.

18 IVE 1886, 126, 127; SKOK 1934, 229.

19 FOLENA 1968-1970, 333, 335; CORTELAZZO 2000, 318.

20 Izraz *Colonial Venetian* uveo je američki slavist Charles E. Bidwell 1967. godine.

21 Za Folenu (1968-1970, 366, 367) kolonijalni jezik označava “...quel complesso di fenomeni che accompagnano il trasferimento di una comunità da un *habitat* naturale, da una madrepatria (in questo caso una metropoli marinara) in un *habitat* nuovo e separato, distante nello spazio e comunicante a distanza con la base di partenza, talora a lungo separato da essa o con comunicazioni rare.” (“...skup fenomena koji prate premještanje jedne zajednice iz prirodnoga *habitata*, iz majke domovine (u ovom slučaju jedne pomorske metropole) u novi, odvojen i prostorno udaljen *habitat*, koji s polaznom točkom komunicira na daljinu.” – prev. N. S. P.).

značajke kolonijalnog mletačkog mogu naći samo u leksičkim ostacima duž jadranske obale te u riječima i konstrukcijama koje su iz mletačkog ušle u druge jezike, npr. grčki, hrvatski, turski itd.²²

Mletački je isprva bio nositelj pomorske i trgovačke civilizacije pa je i njegov leksik izvorno uglavnom bio sveden na ta semantička polja. Nakon što se na moru afirmirao kao međunarodni jezik trgovine, počeo se širiti i na venetsko kopno gdje je svoj lingvistički tip nametnuo drugim venetskim dijalektima.²³ Pritom valja naglasiti da termini «mletački» i «venetski» nisu sinonimi, već "...prvi se odnosi na 'mali' *volgare d'Italia* grada Venecije i najbliže okolice (*il veneziano*), a drugi na njegovu ekspaniranu formu, tj. 'veliki' *volgare d'Italia* koji je 'dijalektalizirao' i, kasnije, dijalektalizirao prvobitne autonomne jezike Padove, Trevisa, Verone itd. (*il veneto*), da bi kasnije i sam bio 'dijalektaliziran' sa strane firentinskog > talijanskog."²⁴ Ta se dijalektalizacija, tj. toskanizacija venetskog događala tijekom druge polovice 15. i na početku 16. stoljeća.²⁵ Isprva su supostojali mnogi idiomi, od kojih je najviši status imao firentinski na temelju kojega je u 14. st. stvoren talijanski kao jezik u modernom smislu riječi. Venetski kao jezik u tom smislu nastao je tek nekoliko desetljeća prije.²⁶

Dakle, jaka evolucija mletačkoga jezika kulminira posebice u 14. i 15. st., a osim prodora u mletačku unutrašnjost, uključuje i prodor mletačkog putem aktivnoga kretanja robe i ljudi «de lá da mar», tj. na onu stranu mora. U vrijeme kada je otok Krk (a prije njega cijela Dalmacija) pao pod mletačku dominaciju (1480.), administrativna su središta bila venetizirana, a otočani su bili vojačeni i odvođeni kao galijoti na mletačke galije. U to je vrijeme na te teritorije iz sjeverne Italije dolazio još veći broj obrtnika i trgovaca pa je mletački na neki način postao opći jezik komunikacije. Budući da je mletački bio *lingua franca* Sredozemlja, imao je jake lingvističke kontakte i s drugim jezicima (grčki, albanski, turski itd.) i tako je primao brojne strane riječi, npr. grčke termine povezane s bizantskim pomorstvom (*gondola, squero*) ili u 13. st. arapske riječi povezane s ekonomijom, trgovinom i industrijom (*zecca, tariffa*).²⁷

22 BIDWELL 1967, 13; CORTELAZZO 2000, 317; FOLENA 1968-1970, 346-348.

23 FOLENA 1968-1970, 337.

24 MULJAČIĆ 2000, 361.

25 MULJAČIĆ 2000, 32.

26 MULJAČIĆ 2000, 353; SOČANAC 2002, 127;

27 FOLENA 1968-1970, 342-346.

Pretpostavlja se da je na istočnoj jadranskoj obali (uključujući otok Krk) u 16. st. obiteljski jezik bio slavenski (uglavnom su žene govorile samo slavenski), a jezik trgovine i administracije mletački.²⁸ Latinski je bio jezik Crkve (u gradu Krku) i humanističke književnosti, ali je zapravo bio istiskivan talijanskim jezikom koji su donosili hrvatski studenti s talijanskih sveučilišta. Visoki je kler bio također talijanski. Dok je toskanski imao samo status jezika kulture, mletački je bio, na nekim područjima (npr. u gradu Krku), obiteljski i jezik svakodnevnne komunikacije.

4. Romanske posuđenice (dalmatski leksički ostaci i mletačke posuđenice) u nazivlju vezanom za ognjište (etimološka i leksikološka analiza)

OGNJIŠĆE/KOMIN

Za imenovanje ognjišta na otoku Krku, među ispitanicima, profilirale su se dvije riječi: slavenski leksem *ognjīšće* (Dubašnica i Šotovento) i leksem *komîn* (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Punat, Baška, Draga Bašćanska, Kornić, Njivice, Sveti Vid Miholjice). Riječ *komîn* je latinizam iz lat. *camīnu(m)* «peć, ognjište» < gr. *káminos* «pećnica». Da je riječ o starijoj posuđenici potvrđuje se prelaskom *a* > *o* (npr. dalm. *camastro* > *komôjstra*, *komôštra*, *komôštra*; lat. *canīstra* > *koněštra*, *koněštra*; lat. *canāba* > *konôba*; lat. *armāriu(m)*, velj. *armar* > *ormâr*, *ormâr*). Varijanta krčkoga mletačkog je *camìn* «id.». Riječ istoga podrijetla potvrđena je u mlet. *camìn* «dimnjak», tr. *camin* «dimnjak; prostitutka», jul. mlet. *camin* «dimnjak, cijev kamina ili pećnice», frl. *camèin*, tal. *camino* «ognjište; dimnjak».²⁹

28 METZELTIN 1988, 557.

29 BOERIO 122; REW 1549; DEVOTO 62; ERHSJ, II, 133; GDDT 117; DELI 191; ROSAMANI 152; ZING-CD.

NAPA

«Krović iznad ognjišta» u svim ispitanim krčkim čakavskim govorima kaže se *nàpa*. Riječ je o mletačkoj riječi, a potvrđena je i u krčkom mletačkom govoru *nàpa*. Prema Skoku, riječ je o posuđenici iz lat. *mappa* «ubrus, salveta», što je riječ punskoga (mediteranskog) podrijetla nastala disimilacijom *m – p > n – p*. Ovjerena je u mlet. *napa* «nosina», *napa del camin* «id.», zatim u dal. mlet., tr. *nàpa* «id.; nosina», jul. mlet. *napa* «id.», frl. *nape*.³⁰

BUKALETA/VRC/VRČ

Na donjem dijelu nape nalaze se «posude od keramike iz kojih se pije vino». Za njih se na otoku Krku koristi uglavnom naziv *bukalèta*, u Baški se kaže *vřc/vřcić*, a u Dragi Bašćanskoj *vřč*. Varijante Baške i Drage Bašćanske potječu iz praslavenskog, a *bukalèta* je mletačka posuđenica preko krčkog mletačkog *bocalèta*. Zapravo je riječ o umanjenici (tal. *-etta* < vlat. *-itta*) od mlet. *bocàl* «posuda od terakote», dal. mlet. *bucàl* «vřč; noćna posuda», tal. *boccàle* «trbušasta posuda s ručkom koja katkad ima i grlo; količina tekućine koju ona sadrži, mjera količine tekućine». Riječ je zabilježena u tr. *bucaleta* «maleni vřč, vřč od ¼ litre», buj. *bucaleta*, rov. *bucalèita* «id.» < lat. *baucàle(m)* «vřč» iz gr. *baukàlis* «posuda s uskim vratom koja služi za čuvanje svježine tekućine», egipatskoga podrijetla.³¹

ČIKARA/KIKARA/ČAŠICA/LONČIĆ/ZDELICA

Na donjem dijelu nape nalaze se i «šalice» (npr. za bijelu kavu), za koje postoji i po nekoliko različitih naziva za pojedini govor, npr. *čikara* (Omišalj, Dobrinj, Dubašnica, Kornić, Njivice), *kikara* (Baška), *čāšica* (Vrbnik, Šotovento), *lōnčić* (Punat, Draga Bašćanska, Šotovento, Kornić, Njivice, Sveti Vid Miholjice) i *l(u)ōnčić* (Dubašnica), *zdelica* (Draga Bašćanska, Punat, Baška, Sveti Vid Miholjice). Varijanta krčkoga mletačkog je *pignatìn* (dem. od *pignàta* «posuda, uglavnom od terakote koja služi za kuhanje», u vezi s *pigna* «borov češer» (< lat. *pīnea(m)*, im. ž. r. od *pīneus*, pridjev od *pīnus* «bor») s prijelazom

30 BOERIO 436; REW 5342; ERHSJ, II, 502; MIOTTO 133; GDDT 397; ROSAMANI 671.

31 BOERIO 85; DEVOTO 50; ERHSJ, I, 184; MIOTTO 36; GDDT 98; DELI 150; ROSAMANI 125; ZING-CD; usp. hrv. *bòkāl*.

značenja koje se vjerojatno dogodilo zbog sličnosti oblika posude ili oblika poklopca s češerom.

Od navedenih krčkih varijanti jedini romanizmi su *čikara* i *kikara*. *Čikara* dolazi iz krčkog mletačkog *cicara*, *cichera* »šalica za kavu«, a bašćansko *kikara* vjerojatno je iz tal. *chicchera* «mala šalica; sadržaj male šalice». Riječ je potvrđena i u drugim govorima mlet. *chicara* (izgovara se kao tosk. *cicara*), tr. *cicara*, *cichera*, dal. mlet., pir., mf., vlož. *cicara* «chicchera». Riječ je došla iz španj. *jícara*, *chícara* < meksički *gicatlí*.

«Šalica za kavu» se u čakavskim govorima otoka Krka označuje kao *čikara* (Omišalj, Punat, Dubašnica, Šotovento, Sveti Vid Miholjice), *čašica* (Dobrinj, Vrbnik, Šotovento), *kikara* (Baška), *čikarica* (Kornić, Njivice).³²

KOMOŠTRA/KOMOJSTRA

Za imenovanje «lanca na ognjištu na koji se objesi kotao za kuhanje» u govorima Krka upotrebljavaju se varijante *komōštra* (Omišalj, Vrbnik, Punat, Dubašnica, Šotovento, Kornić, Njivice, Sveti Vid Miholjice), *komōštra* (Baška), *komōštra* (Draga Bašćanska), *komōjstra* (Dobrinj). Varijanta krčkog mletačkog je *cadèna*. U krčkim je čakavskim govorima riječ o dalmatoromanskom leksičkom ostatku *camastro*, velj. *kamústre* iz vlat. *cremastum* < gr. pridjev *kremastós*, iz *kremánnumi* «visjeti». Leksem je potvrđen u Cresu *komōštra*, u Lici, Šibeniku *kòmoštre*, Liburniji i Istri *komōštra* itd. Krčke čakavske inačice *komōštra/komōštra/komōjstra* su nedeklinabilne.³³

BRUNAC/BRONAC/BRONOC/BRONEC/LOPIŽ/LAPIŽ

Za označavanje «kotla (željeznog ili brončanog) za kuhanje na ognjištu (obješenog na lanac)» u ispitanim čakavskim krčkim govorima zabilježena je jedna mletačka posuđenica, tj. njezine varijante (*brōnēc* – Omišalj; *bronòc* – Dobrinj; *brùnac* – Punat, Baška, Dubašnica, Šotovento, Kornić, Sveti Vid Miholjice; *bronàc* – Njivice) i jedan dalmatoromanski leksički ostatak (*lapž*/*lapžić* – Vrbnik; *lopž* – Baška, Draga Bašćanska).

Mletačke posuđenice u krčkim govorima (*brōnēc*, *bronòc*, *brùnac*, *bronàc*) dolaze iz krčkog mletačkog *bronzìn*. Fonološka prilagodba čakavskih varijanti

32 BOERIO 466; ERHSJ, I, 358; MIOTTO 51; GDDT 150; DELI 231, 928; ROSAMANI 214; ZING-cd.

33 REW 2310; ERHSJ, II, 25; BARTOLI 245, 284.

očituje se u refleksu starohrvatskog poluglasa. Refleks starohrvatskog poluglasa u kratkom slogu ili u primjerima čakavske vokalizacije u Omišlju i u Vrbniku je *e* (ə > *ɛ > ɛ > *e*), a u Dobrinju je *o* (ə > *ɔ > ɔ > *o*),³⁴ dok je u dugom slogu uvijek *a*. U ostalim idiomima otoka refleks poluglasa je *a* (ə > *ɛ > ɛ > *a*). U varijanti *brūnac* prisutna je i vokalna promjena *o* > *u* (česta kod romanskih posuđenica, npr. *scatola* > *škātula*; *canton* > *kantūn* itd.).

Riječ je potvrđena u mlet. *bronzin* «brončani lonac», tr. *bronzin* «bakreni lonac; lonac na paru», dal. mlet. *bronzin* «kuhinjski lonac», jul. mlet. *bronzin* «lonac» < tal. *bronzo* iz srv. lat. *brundium* «bronca» < perzijski *biring* «bakar, mjed», tj. iz jedne dijalektalne varijante **b(u)runġ*.

Dalmatoromanski leksički ostaci (*lapiž*, *lapižić*, *lopiž*) potječu iz lat. *lapideus*, *lapidea* «kameni» (pridjev koji označava materijal). Čakavske su riječi nastale sinkopom (*lapideus* > *lapiž*), a u slučaju riječi *lopiž* (Baška, Draga Bašćanska) vidljiv je i prijelaz *a* > *o* (dokaz da je riječ o starijoj posuđenici).³⁵

GRADELI/GRADELE

Za označavanje «željezne rešetkaste naprave za pečenje mesa, ribe i ost. na žaru» u krčkim se govorima koristi riječ *gradèli* (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik), odnosno *gradèle* (Punat, Baška, Draga Bašćanska, Dubašnica, Šotovento, Kornić, Njivice, Sveti Vid Miholjice). Riječ je o posuđenici iz krčkog mletačkog *gradèle*. Riječ je potvrđena u mlet. *graèla*, *grela* «id.», dal. mlet. *graèla* «id.», *gradèla* «id.; rešetka sobe za razgovor; rešetke koje formiraju dno plovila», tr. *grade-la* «id.», jul. mlet. *gradela* «id., rešetka; ljesa za sušenje ribe», frl. *gradèle*, it. *gratèlla* «id.». Dolazi iz lat. *cratella* (umanjenica na *-ellus*) < *crātie(m)* «rešetka».³⁶

TRINOG, TRIPI(L)JE, TRAPILJA

Za označavanje «željeznoga tronožnoga okvira koji drži kotao na otvorenoj vatri» u govorima otoka Krka prisutne su sljedeće varijante: *tripiĵe* (Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Punat, Baška, Draga Bašćanska, Dubašnica, Njivice, Sveti

34 Z. Junković (1982/83: 393-400) specifičan odraz starohrvatskog poluglasa tumači utjecajem veljot-skoga jezika, a pretpostavlja da je između poluglasa i samoglasnika *e* i *o* bio samoglasnik *ö*.

35 BOERIO 102; REW 1113; ERHSJ, I, 217; ERHSJ, II, 269; MIOTTO 35; GDDT 95; 861 DELI 170; ROSAMANI 120.

36 BOERIO 313; REW 2304; DEVOTO 195; ERHSJ, II, 182; MIOTTO 91; GDDT 276; DELI 518; ROSAMANI 448; ZING-CD.

Vid Miholjice), *tripìlje* (Punat, Kornić), *trapìlja* (Šotovento, Kornić), *trinòg* (Dubašnica), *trinòg* (Omišalj). Sve su varijante složenica od broja *tri* i *noga/piede*. *Trapìlja*, *tripìlje*, *tripìlje* su mletačke posuđenice. Riječ je ovjerena u krčkom mletačkom *trepì*, mlet. *tripiè*, *trepìè*, *tripiè*, *trepìè* "id.", dal. mlet. *trepìè* "tronožac", tr. *trepìe*, *trapìe* "tronožac", mf., pir., vlož., cr., zd. *trepìe*, kop., buj. *trepìe* "tronožac", por., fijum. *trapìe* "tronožac", tal. *treppiède*, *treppièdi* "id.; tronožac; klupica na tri noge; nogari, stalak". Iz lat. *tripede(m)*, složenica od *trēs* "tri" i *pēs*, *pēdis* "piede".³⁷

5. Zaključak

Tijekom povijesti na otoku Krku bile su prisutne različite civilizacije i razni narodi. Najveći je utjecaj - uz slavensku, tj. hrvatsku - imala romanska civilizacija. Kulturalni i jezični slavensko-romanski dodiri počinju već u 7. stoljeću, što je ostavilo traga u današnjim govorima otoka. Krčki čakavski govori pripadaju srednjočakavskom, tj. ikavsko-ekavskom čakavskom dijalektu, a u njima je prisutan razmjerno velik broj romanskih posuđenica (romanizama). Pojam romanizam može se odnositi na stariji sloj posuđenica, tj. na dalmatoromanske ili balkanskolatinske leksičke ostatke te na noviji sloj posuđenica koji se sastoji od leksema koji dolaze iz mletačkog, tršćanskog, standardnog talijanskog i dr. Ovim se radom željela obratiti pozornost na dva jezična sloja koja su značajnije utjecala na jezični korpus krčkih govora. Dakle, cilj je bio dati teoretsku sliku mletačkoga govora općenito, koji je ujedno i najčešći romanski jezik davatelj za krčke lekseme, te razjasniti što je zapravo dalmatski, tj. dalmatoromanski jezik koji se od svih područja najdulje zadržao upravo na otoku Krku (veljotski). Na kraju se leksikološkom i etimološkom analizom konkretnih primjera romanskih posuđenica, prikupljenih terenskim istraživanjem, željela potkrijepiti njihova prisutnost na otoku Krku.

37 BOERIO 766, 768; REW 8912; DEVOTO 438; ERHSJ, III, 497; MIOTTO 213; GDDT 756; DELI 1368, 1369; ROSAMANI 1171, 1175; ZING-CD.

6. Bibliografija

6a. Rječnici

BOERIO = BOERIO, Giuseppe, *Dizionario del dialetto veneziano, seconda edizione*, Venezia: Giunti, 1998/1856.

DELI = CORTELAZZO, Manlio – ZOLLI Paolo, *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli, 1991.

DEVOTO = DEVOTO, Giacomo, *Avviamento alla etimologia italiana*, Firenze: Felice le Monnier, 1968.

ERHSJ = SKOK, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (I-IV)*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971-1974.

GDDT = DORIA, Mario – NOLIANI, Claudio, *Grande dizionario del dialetto triestino*, Trieste: Meridiano, 1987.

MIOTTO = MIOTTO, Luigi, *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata. Seconda edizione riveduta e ampliata*, Trieste: Lint, 1991/1984.

REW = MEYER LÜBKE, Wilhelm, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911.

ROSAMANI = ROSAMANI, Enrico, *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalcone*, Trieste: Lint, 1999.

ZING-CD = ZINGARELLI, Nicola, *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli (cd), 2008.

6b. Literatura

BARTOLI, Matteo Giulio, *Il Dalmatico* (Prijevod Aldo Duro), Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2000 [1906].

BIDWELL, Charles, Colonial Venetian and Serbo-Croatian in the Eastern Adriatic: A case study of Languages in Contact, *General Linguistics* VII (1967): 13-30.

BOLONIĆ, Mihovil – ŽIC-ROKOV, Ivan, *Otok Krk kroz vjekove*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.

CORTELAZZO, Manlio, Il veneziano coloniale: documentazione e interpretazione, *Processi di convergenza e di differenziazione nelle lingue dell'Europa medievale e moderna* (2000): 317-325.

FOLENA, Gianfranco, Introduzione al veneziano 'de là da mar', *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo* 10-12 (1968-1970): 331-376.

HADLICH, Roger L., Fonološka povijest veljotskog, *Fluminensia* 10/1 (1998): 1-54.

IVE, Antonio, L'antico dialetto di Veglia, *Archivio glottologico italiano* 9 (1886): 115-187.

JUNKOVIĆ, Zvonimir, Kratki poluglas u krčkim govorima, *Filologija* 11 (1982/83): 393-403.

METZELTIN, Michael, Veneziano e italiano in Dalmazia, *Lexicon der Romanistischen Linguistik (LRL)* IV (1988): 551-569.

MULJAČIĆ, Žarko, Problemi della simbiosi slavo-romanza nell'Adriatico, *Miscellanea II* (1973): 21-39.

MULJAČIĆ, Žarko, *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*, Köln-Weimer-Wien: Böhlau Verlag, 2000.

MULJAČIĆ, Žarko, O nekim zadacima naše romanistike, u: Muljačić 2000: 13-27, izvorno objavljeno u: *Filozofski fakultet u Zadru* 1956/1957 (1958): 112-124.

MULJAČIĆ, Žarko, Dalmatske studije I, u: Muljačić 2000: 29-45, izvorno objavljeno u: *Radovi. Filozofski fakultet Zadar* 1 (1960): 85-100.

MULJAČIĆ, Žarko, Dalmatski elementi u mletačkim pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st., u: Muljačić 2000: 71-114, izvorno objavljeno u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 327 (1962): 237-380.

MULJAČIĆ, Žarko, Sul dalmatico meridionale (o labeatico), u: Muljačić 2000: 325-343, izvorno objavljeno u: *Abruzzo. Rivista dell'Istituto di studi abruzzesi* XXIII-XXVIII, M. de Giovanni (ur.) (1985-1990): 369-386.

MULJAČIĆ, Žarko, Sullo status linguistico dell'istrioto medievale, u: Muljačić 2000: 345-362, izvorno objavljeno u: *Linguistica* XXXI (1991): 155-170.

MULJAČIĆ, Žarko, Dalmatisch – Il dalmatico, u: Muljačić 2000: 395-415, izvorno objavljeno u: *Lexikon der Romanistischen Linguistik vol. 2*, Holtus/Metzeltin/Schmitt (ur.) (1995): 32-42.

MULJAČIĆ, Žarko, Il gruppo linguistico illiro-romanzo, u: Muljačić 2000: 417-431, izvorno objavljeno u: *Italica et Romanica. Festschrift für Max Pfister zum 65. Geburtstag vol. 3*, Holtus/Kramer/Schweickard (ur.) (1997): 59-72.

MULJAČIĆ, Žarko, A che punto sono gli studi dalmatistici all'alba del duemila?, *Accademia della crusca per Giovanni Nencioni* (2002): 433-442.

MULJAČIĆ, Žarko, Contributi alla biografia di Antonio Udina Búrbur, *Studi linguistici in onore di Roberto Gusmani* (2006a): 1281-1294.

MULJAČIĆ, Žarko, Noterelle dalmatoromanze, *Estudis Romànis XXVIII* (2006b): 319-328.

SKOK, Petar, *Dolazak Slovena na Mediteran*, Split: Hrvatska štamparija S. Vidović, 1934.

SOČANAC, Lelija, Talijanizmi u hrvatskome jeziku, *Suvremena lingvistika* 53-54 (2002): 127-142.

STRČIĆ, Petar, Otok Krk u doba 'posljednjega' dalmatofona Antona Udine Burbura (XIX. st.), *Folia onomastica croatica* 7 (1998): 237-266.

7. *Kratice*

- buj.** – mletački govor Buja
cr. – mletački govor Cresa
dalm. – dalmatoromanski, dalmatski
dal. mlet. – dalmatinski mletački
dem. – umanjena, deminutiv
fijum. – fijumanski
frl. – furlanski
gr. – grčki
hrv. – hrvatski
id. – isto značenje kao i u krčkim govorima
im. – imenica
jul. mlet. – julijski mletački
kop. – mletački govor Kopra
krč. mlet. – krčki mletački
lat. – latinski
mf. – govor Monfalconea
mlet. – gradski mletački (Venecija)
pir. – mletački govor Pirana
por. – mletački govor Poreča
prid. – pridjev
rov. – govor Rovinja
srv. – srednjovjekovni
španj. – španjolski
tal. – talijanski
tosk. – toskanski
tr. – tršćanski
velj. – veljotski
vloš. – mletački govor Velog Lošinja
vlat. – vulgarnolatinski
zd. – mletački govor Zadra
ž.r. – ženski rod

Nina SPICIJARIĆ PAŠKVAN

L'influenze dalmatiche (vegliote) e veneziane negli idiomi dell'isola di Veglia

Riassunto

Durante il passato sull'isola di Veglia hanno vissuto numerosi popoli (Liburni, Giapodi, Romani, Croati, Veneziani ecc.) che parlavano lingue diverse (latino, croato, veneziano ecc.) ed ognuno di loro ha lasciato la propria traccia sul piano culturale, linguistico ed etnologico dell'isola. Oggi sull'isola di Veglia, così come nel resto della Croazia, la lingua ufficiale è il croato, mentre le parlate familiari sono diverse varianti del dialetto ciacavo ecavo-icavo, parlata vicina all'idioma urbano di Fiume, e in alcune famiglie è ancora presente una variante del veneziano della città di Veglia (vefano). Lo scopo di questo lavoro è prima di tutto di chiarire i concetti dalmatico (e veglioto) e veneziano, e in seguito di dimostrare sugli esempi concreti la loro influenza, presente nei singoli lessemi (esempio del camino) nelle parlate dell'isola di Veglia.

Parole chiave: veneziano, dalmatico, veglioto, voci di origine romanza, camino.